

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І.І.МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

Кафедра конституційного права та правосуддя

**Програма курсу та методичні рекомендації
до вивчення навчальної дисципліни**

«ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО»

Для студентів денного відділення економіко-правового факультету

Спеціальність: 8.060101 «Правознавство»
Освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр»

Одеса – 2013

Укладач:

Корчевна Л.О., д.ю.н., професор кафедри конституційного права та правосуддя;

Рецензенти:

Васильєв А.С., д.ю.н., професор. Академік Академії правових наук України

Затверджено

рішенням кафедри конституційного права та правосуддя,
протокол № 1 від „30” серпня 2013 р.

Рекомендовано до друку:

Вченою Радою економіко-правового факультету,
протокол № 1 від « 30» серпня 2013 р.

ЗМІСТ

	стор.
1. Пояснювальна записка	4
2. Система контролю знань	6
3. Тематичний план навчальної дисципліни «Порівняльне правознавство»	7
4. Зміст лекцій, плани семінарських і практичних занять, та методичні вказівки	9
5. Завдання для самостійної роботи студентів	32
6. Питання до заліку з навчальної дисципліни «Порівняльне правознавство»	34
7. Список використаних джерел	37

ВСТУП

1.МЕТА КУРСУ

Сучасний світ характеризується взаємозв'язками народів, солідарністю, який об'єднує людство. Світ став єдиним. Ми не в змозі відсторонитись від людей, які живуть в інших державах, інших частинах. Міжнародна взаємодія або, у всякому разі, просте існування потребують, щоб ми відчинили наші вікна та подивились на зарубіжне право.

“Порівняльне правознавство” є опанування студентами інструментарієм науки, навчальної дисципліни, порівняльного права, глибоке усвідомлення її місця, сутності і призначення в системі юридичних наук. Юристу необхідно вміти використовувати державні інституції, створені для захисту прав та інтересів учасників суспільного життя, що охороняється Конституцією та Законами України. Оволодіння цією обов'язковою для студентів-правників навчальною дисципліною створює умови для формування наукового уявлення про систему порівняльного права і закладає підґрунтя для здійснення практичної діяльності юриста.

Навчальний курс «Порівняльне правознавство» розглядається як окрема самостійна наукова та учбова дисципліна, яка включає комплексне вивчення правової карти сучасного світу. Це важливо як для підвищення рівня і якості загально-правових знань сучасного юриста, так і для формування майбутніх спеціалістів-компаративістів в області порівняльного правознавства.

2. ЗАВДАННЯ КУРСУ

Завдання вивчення цієї дисципліни полягає в тому, щоб ознайомити студентів з основами сучасного порівняльного правознавства, бути своєрідним гідом у множинності правових систем сучасності та полегшити задачу тих юристів, які здійснюють вивчення якої-небудь системи зарубіжного права. На лекційних та семінарських заняттях буде розглянуто предмет, методи, функції та історію порівняльного правознавства, а також порівняльний огляд основних правових систем сучасності з точки зору їх історичного розвитку, ролі законів і судової системи.

Навчальна дисципліна є вищим синтетичним курсом для студентів-юристів, які поступально вивчали конституційне, цивільне та адміністративне право зарубіжних країн, міжнародне та європейське право, мають широкий спектр правових знань та здатні орієнтуватися в правовій багатоманітності світу.

Загальна частина присвячена методологічним, теоретичним, історичним, культурним та правовим становленням порівняльного правознавства, як особливої самостійної галузі правової науки, його особливостям формування та співвідношення з теорією, історією права, міжнародним правом, соціологією та філософією права.

Особлива частина складається з аналізу та типологізації основних правових систем сучасності: романо-германської, англосаксонської, скандинавської, традиційної, мусульманської, індуської, китайської, японської, соціалістичної.

3. НАВИКИ ДО КУРСУ:

При вивченні цього курсу студенти повинні оволодіти навиками:

- збору, обробки та систематизації нормативно-правової інформації;
- зберігання та використання нормативно-правової інформації;
- порівняльно-правового аналізу нормативно-правової інформації;
- використання в практичній діяльності.

повинні знати:

- предмет джерела права, методологічну базу, функції, історію та структуру порівняльного правознавства;
- загальні принципи співвідношення порівняльного правознавства з теорією, філософією, соціологією права, з національним, європейським та міжнародним правом, цивільним та кримінальним правом;
- розвиток ідей про загальнолюдські правові цінності;
- поняття та загальнотеоретичну характеристику правової системи;
- закономірності історичного правового розвитку як національних систем, так і людства в цілому;

- закономірності розвитку окремих галузей права в різних країнах;
- конструкцію правової карти світу.

повинні вміти:

- правильно використовувати джерела зарубіжного права та класифікувати їх;
- використовувати досягнення як зарубіжної, так і вітчизняної доктрини порівняльного правознавства у вирішенні професійних завдань;
- орієнтуватися в галузевому поділу права в різних правових системах;
- аналізувати акти українського законодавства та порівнювати їх з актами інших країн чи міжнародних організацій;

77 аналізувати факти та події, що пов'язані з інтеграцією, глобалізацією та регіоналізацією права.

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Параметри	Поточний контроль	Модульний контроль	Підсумковий контроль)	Разом (підсумкова оцінка (СК))
Оцінка в балах	0 – 30	0 – 30	0 – 40	0 – 100

У випадку відсутності студента на лекції або семінарському занятті він зобов'язаний усно чи письмово відпрацювати пропущене заняття в час консультацій викладача або написати реферату на тему, задану викладачем (але не більше половини від загальної кількості лекцій та семінарських занять). Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка в балах.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для заліку
90-100	A	відмінно
85-89	B	добре
75-84	C	
70-74	D	задовільно

60-69	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	ТЕМА	Види занять, години			
		Лекції	Практ. та семін.	СРС	Всього
Модуль 1					
Змістовий модуль 1					
Порівняльне правознавство як юридична наука та учбова дисципліна					
1.	Порівняльне правознавство як наука та навчальна дисципліна	2	-	7	6
2.	Предмет та мета порівняльного правознавства	2	1	7	6
3.	Правові системи. Класифікація правових систем сучасності	4	1	8	9
	Модульна контрольна робота	1			
	Всього за модулем 1	9			
Модуль 2					
Змістовий модуль 2					
Характеристика правових систем європейського та американського континентів					
4.	Романо-германська правова сім'я	4	2	8	10
5.	Скандинавське право: історія та сучасність	4	1	8	10
6.	Сім'я загального (англо-американського) права	4	2	8	11
7.	Правова система США: джерела та складові	4	2	8	11
Змістовий модуль 3					
Особливості правових систем Африки, Азії та Далекého Сходу					

8.	Мусульманська система права	4	1	8	10
9.	Індуська система права.	2	1	8	6
10.	Сім'я звичаєвого або традиційного права	2	1	6	8
11.	Правова система Японії	4	1	8	7
12.	Китайське право	2	1	8	7
	Модульна контрольна робота	1			1
	Всього за модулем 2	31			31
	РАЗОМ	40	14	90	144

ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Змістовий модуль 1

Тема 1. Порівняльне правознавство як наука та навчальна дисципліна

Лекція (2 год.)

Поняття порівняльного правознавства. Виникнення та розвиток порівняльного правознавства. Понятійний апарат порівняльного правознавства. Поняття і компоненти правової системи. Структура порівняльного правознавства.

Семінар (2 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Поняття порівняльного правознавства.
2. Виникнення та розвиток порівняльного правознавства.
3. Понятійний апарат порівняльного правознавства.
4. Поняття та компоненти правової системи.
5. Структура та функції порівняльного правознавства.
6. Критерії класифікації основних правових систем.
7. Поняття правової сім'ї. Класифікація правових сімей.
8. Правова система України: місце на правовій карті світу.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Порівняльне правознавство є досить складним утворенням, а термін “порівняльне правознавство” має три значення:

1) порівняльне правознавство як метод, що є науковим засобом вивчення правових явищ, завдяки застосуванню якого стає можливим виявити загальне, особливе й окреме в правових системах;

2) порівняльне правознавство як наука, що є сукупністю наукових знань про

правові системи;

3) порівняльне правознавство як навчальна дисципліна, що є предметом викладання знань про правові системи у вищих навчальних закладах.

Порівняльне правознавство постає перед нами як сукупність систематизованих знань, що є фундаментальною характеристикою будь-якої науки. Порівняння правових систем, що сусідять на географічній карті, справа така ж стара, як і сама правова наука.

Правова система є багатоплановим явищем, яке включає цілий комплекс компонентів, що здійснюють нормативно-організуючий вплив на суспільні відносини. Причому важливо зазначити, що правова система — це не механічна сума складових, а нова, соціально-політична, ідеологічна, юридична якість, яка не властива окремим її частинам.

До структури правової системи, як правило, включають:

1) право — головний, цементуючий елемент правової системи, навколо якого інтегруються всі інші елементи;

2) правовідносини, що виникають внаслідок переходу правових норм на основі відповідних юридичних фактів у фактичні суспільні відносини;

3) права й обов'язки особи — своєрідну візитну картку цієї системи;

4) правову культуру і правосвідомість, яким зараз надається особлива (ключова) роль і які є свого роду барометром правової системи;

5) юридичну практику, в тому числі судову. Без цього елемента правова система була б мертвонародженим утворенням;

6) правову поведінку;

7) систему юридичної освіти;

8) систему правової інформації;

9) зв'язки між цими елементами, які визначають результат їхньої взаємодії (наприклад, законність, правопорядок).

Нормативні матеріали та література:

1. Актуальные проблемы современной зарубежной науки. - М, 1991.

2. Алексеев С. С. Общая теория права. - М., 1993.
3. Алексеев С.С. Право на пороге третьего тысячелетия: Некоторые тенденции мирового правового развития - надежда и драма современной эпохи - М, 2000.
4. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. М.: Межд. Отн., 1998.
5. Луцький І.М. Справедливість як філософсько-правові засади українського державотворення.-Монографія. - Івано-Франківськ, 2004 р.
6. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть. – М. : Зерцало, 2001.
7. Нерсесянц В. С. Сравнительное правоведение в системе юриспруденции // Государство и право. - 2001. - № 6. - С. 5-15.
8. Осакве К. Сравнительное правоведение в схемах: Общая и особенная части: Учеб.-практ. пособие. – М, 2000.
9. Осакве К. Типология современного российского права на фоне правовой карты мира // Государство и право. 2001. - № 4. - С. 2-22.
10. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник / Под ред. В. А. Туманова. – М., 2000.
11. Сухарев А. Я. Правовые системы стран мира // Энциклопедический справочник. - М: Норма, 2000.
12. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение . – Учебник. – Киев: Видавничий Дім «Ім. Юрії», 2008 р.
13. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения. - М: Норма, 1996.
14. Хашматула Бехруз. Введение в сравнительное правоведение.- Учебное пособие.-Одесса: Юридична література, 2002 г.
15. Харитонов О. І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи.-Посібник. – Харків: ПОВ «Одісей», 2002 р.

Тема 2. Предмет і мета порівняльного правознавства

Лекція (2 год.)

Предмет порівняльного правознавства. Об'єкт порівняльного правознавства. Функції порівняльного правознавства. Методологічний інструментарій порівняльного правознавства. Місце порівняльного правознавства в системі юридичних наук.

Тема 3. Правові системи. Класифікація правових систем сучасності

Лекція (4 год.)

Поняття правової системи. Структура і функції правової системи. Багатоманітність та різноманітність правових систем. Правова карта світу. Зближення національних правових систем. Огляд класифікації правових систем. Критерії класифікації основних правових систем. Поняття правової сім'ї. Класифікація правових сімей. Правова система України: місце на правовій карті світу.

Змістовий модуль 2

Тема 4. Романо-германська правова сім'я

Лекція (4 год.)

Історичні умови формування правової сім'ї. Рецепція римського права та його значення для формування романо-германської правової сім'ї. Структура романо-германського права. Джерела романо-германського права. Спільність та відмінність понять та термінів. Судова система в країнах романо-германського права.

Семінар (2 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Історичні умови формування правової сім'ї.
2. Рецепція римського права та його значення для формування романо-германської правової сім'ї.
3. Структура романо-германського права.
4. Джерела романо-германського права.
5. Спільність та розбіжності поняття та термінів.
6. Судова система в країнах романо-германського права.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Романо-германська правова сім'я справедливо вважається найпоширенішою і найвпливовішою правовою сім'єю. Вона поділяється на дві групи: романську і германську. До першої групи входять правові системи Франції, Італії, Іспанії, Португалії, Бельгії, Люксембургу, Голландії та деяких інших країн. До другої групи належать, наприклад, правові системи Німеччини, Австрії, Швейцарії, Греції.

Особливості романо-германської правової сім'ї:

1. Органічний зв'язок з римським правом. Становлення цієї правової сім'ї відбувалося на основі римського права. Це — головна особливість романо-германського права. Романо-германські правові системи ніби продовжують римське право, вони є наслідком його розвитку.

2. Утворення романо-германського права на основі вивчення римського права в італійських, французьких і німецьких університетах. Саме університети створили у XII—XVI століттях на основі Зводу законів Юстиніана загальну для багатьох європейських країн юридичну науку. Ця наука у свою чергу визначила характер романо-германського права.

3. Яскраво виражена доктринальність і концептуальність. Романо-германська правова сім'я активніше сприймає правові теорії і доктрини, ніж англо-американська правова система, а роботи вчених-юристів мають тут більший вплив.

4. Абстрактний характер норм права. Норми права встановлюють загальні правила поведінки, виходячи з принципів і правових доктрин.

5. Домінуюча роль закону в системі джерел права. Тенденція визнання закону найважливішим джерелом права перемогла у країнах романо-германської правової сім'ї в XIX столітті, коли в їх переважній більшості були прийняті кодекси та писані конституції. Провідна роль закону ще більш зміцнилася в сучасну епоху: сьогодні закон розглядається як найкращий технічний засіб установлення ясних і точних правил.

6. Яскраво виражений кодифікований характер. Кодифікація в романо-германському праві має принципові особливості, що відрізняють її від

аналогічних процесів в інших правових сім'ях. Це, зокрема:

- а) наявність глибоких і міцних історичних коренів;
- б) глобальний характер, охоплення практично всіх галузей та інститутів права;
- в) використання своєрідної юридичної техніки;
- г) наявність власної ідеології, суть якої полягає в тому, щоб, кардинально переробивши, а іноді навіть анулювавши раніше існуюче право, створити нову правову реальність.

7. Поділ на публічне і приватне право. Хоча такий поділ сьогодні є цілком звичайним явищем для багатьох правових сімей, спочатку він був властивий лише романо-германському праву. Це, передусім, обумовлено впливом римського права, від якого романо-германське право успадкувало класифікацію норм на норми публічного і приватного права.

8. Відносно самостійне існування цивільного і комерційного (торговельного) права.

Нормативні матеріали та література:

1. Давид Р., Жоффре-Сиіноза К. Основные правовые системы современности. - Мл Межд. отн.. 1998.
2. Конституционное (государственное) право зарубежных государств: Учебник: В 4-х т. Т. 4. // Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М., 2001.
3. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть. - Мл Зерцало, 2001.
4. Марченко М. Н. Вторичные источники романо-германского права; прецедент, доктрина // Вестник МГУ. Серия Право. -2000. - № 4. - С. 52-63.
5. Марченко М. Н. Закон в системе источников романо-германского права // Вестник МГУ. Серия 11. Право. - 2000. - № 3. - С. 33-43.
6. Марченко М. Н. Источники романо-германского права: понятие, виды, классификация // Вестник МГУ. Серия 11. Право. -2000. - № 2. - С. 14-28.
7. Марченко М. Н. Отличительные особенности романо-германского права // Вестник МГУ. Серия 11. Право. - 2000. - № 1. -С. 26-29.
8. Осаке К. Сравнительное правоведение в схемах: Общая и особенная части: Учеб.-практ. пособие. - М., 2000.
9. Осаке К. Типология современного российского права на фоне правовой карты мира // Государство и право. 2001. - № 4. -С. 2-22.

10. Раймон Леже. Великие правовые системы современности – Ассоциация друзей французской правовой культуры им. Акри Капитана (российская секция), 2010.
11. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник // Под ред. В. А. Туманова. - М., 2000.
12. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.-Київ: Центр навчальної літератури, 2005.
13. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение . – Учебник. – Киев: Видавничий Дім « Ім. Юрії», 2008 р.
14. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения. - М.: Норма, 1996.
15. Харитонов О. І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи.-Посібник. – Харків: ПОВ «Одісей», 2002 р.

Тема 5. Скандинавське право: історія та сучасність

Лекція (4 год.)

Формування скандинавського права. Правове співробітництво скандинавських держав. Сучасне скандинавське право. Джерела та структура скандинавського права.

Семинар (1 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Формування скандинавського права.
2. Правове співробітництво скандинавських держав.
3. Сучасне скандинавське право.
4. Джерела та структура скандинавського права.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Скандинавське право – у порівняльному правознавстві виділяється як самостійна правова сім'я, до якої включаються Швеція, Норвегія, Данія, Ісландія і Фінляндія. Римське право зіграло безсумнівно менш помітну роль у розвитку правових систем у скандинавських країнах, ніж у Франції та в Німеччині. У північних державах не було кодексів, подібних до Цивільного кодексу Франції або Німецького цивільного уложення. Судова практика грає тут більш

значиму роль, ніж у країнах континентальної Європи. У той же час, право Скандинавії не можна віднести і до англо-американській системі загального права, оскільки в Скандинавії майже немає таких характерних ознак загального права, як правило прецеденту, техніка розходжень, особлива роль процесуального права.

Право країн Північної Європи активно користується юридичними конструкціями і поняттями романо-германської правової сім'ї. Скандинавське право дотримується принципу верховенства закону. Норма права у скандинавських країнах має більш загальний характер, ніж норма англо-американського права. Однак не можна повністю виключати і недооцінювати вплив на скандинавське право англійського загального права та романо-германської правової сім'ї. Воно було різним протягом історії і по-різному виявлялося стосовно до різних галузей права.

Нормативні матеріали та література:

1. Введение в шведское право. - М.. 1986.
2. Давид Р. Основные правовые системы современности. - М.: Прогресс. -1988.
3. Иностранное конституционное право // Под редакцией проф. В. В. Маклакова. - М.: ЮРИСТЫ 1996.
4. Кнапп В. Крупные системы права в современном мире // В кн. Сравнительное правоведение. - М.: Прогресс. - 1978.
5. Комаров А. С. Источники права Швеции // Сов. государство и право. -1986.-№ 6.
6. Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под общ. Ред. М. В. Баглая. Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. -М.: Изд-во НОРМА-ИНФА, 2000.
7. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть.- М.: Зерцало, 2001.
8. Решетников Р. М. Правовые системы стран мира // Справочник. - М.: Юрид. лит., 1993.
9. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник // Под. ред. В.А. Туманова. – М., 2000.
10. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.-Київ: Центр навчальної літератури, 2005 р.
11. Скаун О.Ф. Общее сравнительное правоведение . – Учебник. – Киев: Видавничий Дім « Ім. Юрії», 2008 р.
12. Хашматула Бехруз. Введение в сравнительное правоведение.- Учебное пособие.-Одесса: Юридична література, 2002 г.

13. Харитонова О. І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи.-Посібник. – Харків: ПОВ «Одісей», 2002 р.

Тема 6. Сім'я загального (англо-американського) права

Лекція (4 год.)

Історія виникнення англійського права. Загальне право та право справедливості. Джерела англійського загального права. Структура англійського загального права. Судова система в англійському праві.

Семінар (2 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Історія виникнення англійського права.
2. Загальне право та право справедливості.
3. Джерела загального права.
4. Структура загального права.
5. Судова система в англійському праві.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Англо-американська правова сім'я є однією з найпоширеніших та найстаріших правових сімей світу. Особливості сім'ї англо-американського права:

2. Наступність права. Найяскравіше ця риса, що характеризує специфіку історії формування сім'ї загального права, виявилась в англійському праві: з 1066 року воно розвивається без будь-яких радикальних і революційних змін.

3. Відсутність рецепції римського права. Це, однак, не свідчить про те, що римське право взагалі не мало ніякого впливу на правові системи, які належать до англо-американської сім'ї.

4. Суддівський за своєю природою та змістом характер права. Без усяких перебільшень можна говорити про те, що основа англосаксонської правової системи була закладена завдяки діяльності судів. Сьогодні суди у країнах

загального права також не обмежуються тільки застосуванням положень законодавства. Фактично вони створюють право (судові прецеденти), коли вирішують спори або звертаються до тлумачення законів.

5. Розвиток загального права юристами-практиками. Отже, загальне право — це не продукт суворих теоретичних та логічних викладок вчених. Воно завжди було і залишається результатом досвіду суддів і змагання учасників процесу.

6. Менш абстрактний характер норм, ніж у романо-германському праві. Це пояснюється тим, що більшість норм англосаксонського права створювалася при розгляді судами реальних справ, і тому ці норми розраховані на вирішення конкретних суперечок, а не на встановлення загальних правил поведінки на майбутнє.

7. Виокремлення в англосаксонському праві прецедентного та статутного права. Англосаксонське право традиційно визначається як право, що складається з норм і принципів, які створюються і застосовуються суддями в процесі винесення ними судових рішень. Статутне право — це право, норми якого мають своїм джерелом не судову практику, а волю держави в особі її законодавчих органів. Норми статутного права містяться в актах законодавчих органів (статутах) і актах делегованого законодавства.

8. Існування в англосаксонському праві загального права та права справедливості. Норми загального права сформувалися внаслідок діяльності королівських судів. Право справедливості виникло при винесенні рішень лордом-канцлером і було покликане доповнити загальне право; воно є системою більш гнучких норм, створених передусім внаслідок застосування такого принципу, як “суд по совісті, а не за традицією та звичаєм”.

9. Відсутність принципового значення поділу на приватне і публічне право.

10. Важливість поділу на матеріальне і процесуальне право. Матеріальне право визначає права й обов’язки, свободи і повноваження людей, тоді як

процесуальне право стосується забезпечення цих прав і обов'язків, зокрема, воно пов'язане з судовою процедурою і доказами.

11. Непопоширеність кодифікації. У країнах романо-германського права переважна більшість важливих норм міститься в писаних кодексах, що є неприйнятним для країн загального права. Проте кодифікаційні роботи все ж таки проводяться, однак кодекси, що існують у країнах загального права, не схожі за своїм характером на кодекси країн романо-германської правової сім'ї. Вони є результатом консолідації права, що і відрізняє їх від кодексів європейського типу.

12. Змагальна судова процедура. Ця особливість англосаксонської правової системи означає, що суд, вирішуючи як цивільні, так і кримінальні справи, займає нейтральну, неупереджену позицію і відповідальний лише за прийняття рішення у справі; судова процедура концентрується головним чином на зіткненні протилежних доказів і аргументів, наданих сторонами; сторони мають рівні можливості представляти та обговорювати свої справи з тим, хто приймає рішення.

13. Важлива роль інституту суду присяжних. Хоча присяжні були сприйняті і романо-германським правом, проте цей інститут найповніше наклав свій відбиток саме на право Англії і США.

Нормативні матеріали та література:

1. Давид Р., Жоффре - Спинози К. Основные правовые системы современности. - М: Межд. отн., 1998.
2. Конституционное (государственное) право зарубежных государств: Учебник: В 4-х т. Т. 4. // Отв. ред. проф. Б. А. Страшун.- М., 2001.
3. Кросс Р. Прецедент в английском праве. - М.: Юрид, лит., 1985.
4. Максимов А. А. Прецедент как один из источников английского права // Государство и право. - 1995. - № 2. - С, 97-102.
5. Решетников Р. М. Правовые системы стран мира // Справочник. – Мл.: Юрид. лит., 1993.
6. Романов А. К. Правовая система Англии: Учеб. пособие. -Мл Дело. -2000.
7. Раймон Леже. Великие правовые системы современности – Ассоциация друзей французской правовой культуры им. Акри Капитана (российская секция), 2010.
8. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник // Под ред. В. А. Туманова.- М. 2000.

9. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.-Київ: Центр навчальної літератури, 2005.
10. Скакун О.Ф.Общее сравнительное правоведение. – Учебник. – Киев: Видавничий Дім « Ім. Юрії», 2008.
11. Харитонов О. І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи.-Посібник. – Харків: ПОВ «Одісей», 2002.
12. Цвайгерт К, Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. - Т. 1. - Основы. - Мл Межд. отн. 1995.

Тема 7. Правова система США: джерела та складові

Лекція (4 год.)

Походження американського права. Федеральне право та право штатів. Прецедент та закон в правовій системі США. Основні риси правової системи США. Джерела американського права. Структура права США.

Семинар (2 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Походження американського права.
2. Федеральне право та право штатів.
3. Прецедент та закон у правовій системі США.
4. Специфічні риси правової системи США.
5. Джерела американського права.
6. Структура права США.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Правова система США значною мірою походить від англійського загального права, формувалася під впливом юридичних традицій Англії і в цілому має структуру, аналогічну структурі загального права. Тому вона і належить до тієї ж правової сім'ї, що й англійське право. Але американське право пройшло більш ніж двохсотрічний шлях самостійного розвитку, в процесі якого запозичені англійські правові інститути зазнали істотних змін. Унаслідок цього в США

склалася нова правова система, специфіка якої визначилася федеральним устроєм держави, наявністю писаних конституцій, а також особливостями соціально-економічного і політичного розвитку.

Сучасна правова система США має бути охарактеризована під кутом зору таких особливостей:

1. Існування та розвиток американського права на двох рівнях (штатів і федерації).
2. Провідне становище федеральної Конституції. Закон звичайно розглядається в країнах загального права як акт, здатний лише вносити в право деякі доповнення й уточнення. Однак Конституцію США не можна розглядати під таким кутом зору. Вона є Основним законом, що визначає засади, на яких ґрунтується суспільство.
3. Велика питома вага і більше значення законодавства у правовій системі США порівняно зі статутним правом в Англії. Це пов'язано насамперед з наявністю писаної Конституції США та конституцій штатів.
4. Наявність у статутному праві США значної кількості кодексів, що не характерне для англійського права.
5. Систематизація і кодифікація законодавства проводяться як у штатах, так і на федеральному рівні.
6. Суворе дотримання принципу поділу влади. Цей принцип зумовлює те, що жодна з гілок влади — законодавча, виконавча і судова — не виходить за межі своєї компетенції, визначеної Конституцією.
7. Більш вільна дія правила прецеденту (доктрини *stare decisis*). Вищі судові інстанції штатів і Верховний Суд США ніколи не були зв'язані своїми власними прецедентами.
8. Досить часте використання в юридичній літературі США понять “приватне право” й “публічне право”. Зокрема, в американському праві поняття “приватне право” охоплює шість інститутів: контракти, зобов'язання з правопорушень, власність, сімейне право, право торговельного обігу та підприємства бізнесу. У свою чергу публічне право об'єднує конституційне, адміністративне, трудове,

кримінальне право та право регулювання торговельних відносин.

Нормативні матеріали та література:

1. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. - К.: Україна, 1999.
2. Боботов С. В., Жигачев И. Ю. Введение в правовую систему США. - М., 1997.
3. Богдановская И. Ю. Судейское право и его современная роль // Право и демократия: Межвузовский сборник научных трудов. -М., 1995. Вып. 7.
4. Давид Р., Жоффре-Спинози К. Основные правовые системы современности. М.: Межд. отн., 1998.
5. Козочкин А. Д. Реформа американского уголовного права. //Государство и право. - 1993. - № 9. - С. 142-151.
6. Конституционное (государственное) право зарубежных государств: Учебник: В 4-х т. Т. 4. / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. -М., 2001.
7. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть,- М.: Зерцало, 2001.
8. Осакве К. Сравнительное правоведение в схемах: Общая и особенная части: Учеб.-практ пособие. - М., 2000.
9. Раймон Леже. Великие правовые системы современности – Ассоциация друзей французской правовой культуры им. Акри Капитана (российская секция), 2010.
10. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник / Под ред. В. А. Туманова - М., 2000.
11. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.-Київ: Центр навчальної літератури, 2005 р.
12. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения. - М.: Норма, 1996.
13. Фридмен Л. Введение в американское право. - М.: Прогресс. 1993.

Змістовий модуль 3

Тема 8.

Тема 8. Мусульманська система права

Лекція (4 год.)

Історичні умови формування. Особливості мусульманського права.

Джерела мусульманського права. Структура мусульманського права.

Мусульманська концепція держави. Мусульманська концепція прав людини.

Семінар (1 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Історичні умови формування.
2. Особливості мусульманського права.
3. Джерела мусульманського права.
4. Структура мусульманського права.
5. Мусульманська концепція держави.
6. Мусульманська концепція прав людини.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

У найзагальнішому вигляді мусульманське право можна визначити як релігійно-правову систему, що регулює суспільні відносини всередині громади, яка сповідує іслам. Характерні ознаки мусульманського права:

1. Нерозривний взаємозв'язок права й ісламу. Мусульманське право, на відміну від національних правових систем, є не самостійною системою норм, а складовою частиною ісламу.
2. Регулювання мусульманським правом суспільних відносин тільки між мусульманами. Персональний характер його дії означає, що воно поширюється тільки на осіб, які сповідують іслам. У зв'язку з цим необхідно розрізняти поняття “мусульманське право” і “право мусульманських держав”. У мусульманських державах застосовується як, власне, мусульманське право (Коран, суна, іджма і право), так і світське право цих держав (нормативні акти, звичаї, прецеденти). Таким чином, у межах однієї держави можуть співіснувати кілька систем права.
3. Мусульманське право складається переважно з обов'язків людини і санкцій за їх порушення. Ці обов'язки наказують мусульманинові здійснювати певні пристойні з погляду ісламу дії та утримуватися від непристойних.
4. Архаїчний, казуальний і формальний характер права. Мусульманське право сформувалося в період середньовіччя в VII—X століттях і розглядається як результат божественного одкровення, внаслідок чого воно не спирається на авторитет будь-якого земного творця права, що спричиняє певні наслідки.

5. Несистематизований характер права. Мусульманське право ніколи не знало широкої систематизації, на відміну від деяких інших сімей, наприклад романо-германського права, для якого кодифікація стала невід'ємною рисою.
6. Існування кількох течій і шкіл мусульманського права.

Нормативні матеріали та література:

1. Баунер Дж. Релігії мира. - Лондон - Нью-Йорк - Сідней - Москва, 1997.
2. Жданов Н. В. Исламская концепция миропорядок. - М., 1991.
3. Коран И Перев. Крачковского И. Ю. - М, 1990.
4. Лубський В. Борис В. Д. Мусульманське право: навчальний посібник. - К.: Вибор, 1997.
5. Марченко М. П. Сравнительное правоведение. Общая часть – М.Зерцало, 2001.
6. Мухаммад аз-Зухейли. Права человека в исламе. Сравнительное исследование Всеобщей и Исламской деклараций прав человека. - Дамаск-Бейрут, 1997. (на араб. яз.).
7. Садагдар М. И. Основы мусульманского права. - М., 1968.
8. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник // Под ред. В. А. Туманова.- М., 2000.
9. Сюкияйнен Л. Р. Мусульманское право. Вопросы теории и практики // Отв. ред. Туманов В. А. - Мл Наука, 1986.
10. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.-Київ: Центр навчальної літератури, 2005 р.
11. Хашматула Бехруз. Введение в сравнительное правоведение.- Учебное пособие.-Одесса: Юридична література, 2002 г.
12. Шестаков Л. Н. Ислам и права человека // Вестник МГУ. Серия 11. Право. - 1997. - № 5. - С. 60-74.

Тема 9. Індуська система права

Лекція (2 год.)

Релігійно-філософські основи індуського права. Індуське право в колоніальний період. Сучасний період розвитку індуського права. Джерела та структура індуського права.

Семінар (1 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Релігійно-філософські основи індуського права.
2. Індуське право в колоніальний період.
3. Сучасний період розвитку індуського права.
4. Джерела та структура індуського права.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Індуське право – оригінальна система права, яка розвивалася в давнину незалежно від інших правових систем, що свідчить про відносно високий рівень культури в давньоіндійському суспільстві.

Характерні риси індуського права:

1. Індуське право є складовою частиною індуїзму — релігії, що являє собою комплекс різноманітних релігійних, філософських і соціальних поглядів. Індуїзм сформувався внаслідок еволюції і злиття ведичних і брахманських традицій. В основу його віровчення покладено релігійні та філософські ідеї брахманізму (карма, сансара, реінкарнація та ін).

2. Персональний характер дії права, що поширюється тільки на осіб, які сповідують індуїзм, незалежно від того, в яких державах вони мешкають.

3. Яскраво виражений кастовий характер. Касту характеризують як соціальну спільноту або групу в складі індійського суспільства, спільноту по народженню, спадкоємну, ендогамну, закриту для проникнення сторонніх, яка традиційно спеціалізується за родом господарської діяльності чи колом занять, з яскраво вираженою кастовою самосвідомістю, чиє місце строго визначене в складній індійській соціальній ієрархії. Відносини всередині касті і з членами інших каст регулюються спеціальними нормами поведінки.

4. В індуському праві існує кілька шкіл, наявність яких пояснюється різними причинами — великою різноманітністю населення (в Індії проживає близько 500 народностей, які говорять 1652 мовами) і великою розмаїтістю джерел права.

5. Індуське право зазнало сильного впливу інших правових систем — мусульманського і англійського права. Найдавніші джерела індуського права —

веди були створені ще в другому тисячолітті до н. є. Протягом значного історичного періоду воно розвивалося самостійно.

Нормативні матеріали та література:

1. Баунер Дж. Религии мира. - Лондон - Нью-Йорк - Сидней -Москва., 1997.
2. Горохов С Индуизм, общество, государство // Азия и Африка. - 1999. - № 12(509)-С. 13-19.
3. Дж. Неру. Открытие Индии. — М., 1955.
4. Кнапп В. Крупные системы права в современном мире // В кн.. Сравнительное правоведение. - Мл Прогресс. - 1978. -С. 211-235.
5. Крашенинникова Н. А. Индусское право. История и современность. - М., 1982.
6. Кудрявцев М. К. Кастовая система в Индии. - М., 1992.
7. Раймон Леже. Великие правовые системы современности – Ассоциация друзей французской правовой культуры им. Акри Капитана (российская секция), 2010.
8. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник / Под ред. В.. А. Туманова. -М., 2000.
9. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.-Київ: Центр навчальної літератури, 2005 р.
- 10.Хашматула Бехруз. Введение в сравнительное правоведение.- Учебное пособие.-Одесса: Юридична література, 2002 г.

Тема 10. Сім'я звичаєвого або традиційного права

Лекція (2 год.)

Походження звичаєвого права. Звичай та звичаєве право. Структура звичаєвого права. Звичаєве право в колоніальний період. Звичаєве право суверенних африканських держав. Кодифікація звичаєве права.

Семінар (1 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Походження звичаєвого права.
2. Звичай та звичаєве право.
3. Структура звичаєвого права.
4. Звичаєве право в колоніальний період.
5. Звичаєве право суверенних африканських держав.
6. Кодифікація звичаєвого права.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Традиційна правова сім'я поділяється на два підтипи правових систем — держав Далекого Сходу і країн Африки. До далекосхідної підсистеми належать насамперед правові системи Китаю і Японії, а також деяких інших країн, що розвивалися під їх впливом, — Монголії, Кореї, Малайзії, Індонезії, Бірми. До другої підсистеми належать понад 40 держав, розташованих на африканському континенті, і Мадагаскар.

Характерні особливості традиційних правових систем

1. Провідним джерелом права є звичай. На відміну від правових систем країн Заходу, що визнали головну роль держави у створенні норм права (шляхом законодавчої чи судової діяльності), у традиційних правових системах у формуванні норм права пріоритет належить самому суспільству. Звичай, який є правилом поведінки, що ввійшло у звичку внаслідок багаторазового застосування протягом тривалого часу, регулював практично всі сторони життя суспільства.

2. Негативне ставлення до законодавства. Таке джерело права, як законодавство, вважається неприродним для суспільства явищем.

3. Ігнорування державних структур в процесі реалізації норм права. Визнання звичаєвого права й ігнорування законодавчого спричинило особливості і в процесі реалізації норм права, зокрема при розгляді правових спорів. Протягом століть ці норми забезпечувалися здебільшого за допомогою не державних структур, у тому числі судів, а самокерованих суспільних структур і соціального тиску на правопорушників. Люди уникали звертатися до судів за захистом своїх прав. Переважна більшість суперечок вирішувалася у процесі примирливих процедур за посередництвом шанованих членів суспільства на основі норм звичаєвого права.

4. Слабкий розвиток юридичної інфраструктури. Століттями ці країни не знали юридичних професій — суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів та ін., бо не існувало ні навчальних закладів для їх підготовки, ні правової науки, ні юридичних шкіл, ні видатних учених — носіїв правових знань.

Нормативні матеріали та література:

1. Кнапп В. Крупные системы права в современном мире // В кн. Сравнительное правоведение. - М.: Прогресс. - 1978.
2. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть. - М.: Зерцало, 2001.
3. Муромцев Г. И. О некоторых особенностях традиционного права в развивающихся странах Азии и Африки // Советское государство и право. - 1989. - Мб. - С. 95-102.
4. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник / Под ред. В. А. Туманова, - М., 2000.
5. Сравнительное правоведение. - Мл Прогресс, 1978.
6. Супатаев М. А. Право в странах Восточной Африки. - М., 1984.
7. Супатаев М. А. Право современной Африки. - М., 1988.
8. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.-Київ: Центр навчальної літератури, 2005 р.
9. Хашматула Бехруз. Введение в сравнительное правоведение.- Учебное пособие.-Одесса: Юридична література, 2002 г.

Тема 11. Правова система Японії

Лекція (4 год.)

Етапи розвитку японського права. Рецепція германського права в Японії. Вплив спільного права на правову систему Японії. Джерела та структура правової системи Японії. Судова система Японії.

Семинар(1 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Етапи розвитку японського права.
2. Рецепція германського права в Японії.
3. Вплив загального права на правову систему Японії.
4. Джерела та структура правової системи Японії.
5. Судова система Японії.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Правова система Японії формувалася протягом багатьох століть. Її зародження сягає 250 року до н. е., коли на японських островах діяло неписане право, яке ще не відокремлювалося від традиційних релігійних поглядів синтоїзму.

У період давньої Японії (VII—X ст. н. е.) правова система розвивалася під сильним впливом філософських, культурних і юридичних концепцій Китаю. Японія перейняла ієрогліфічну писемність, буддизм і конфуціанські тексти.

Наступний етап розвитку Японії — перехід до Нового часу (XV—XIX ст. н. е.) характеризувався подоланням феодальної роздробленості і формуванням централізованої держави. З 1867 року розпочинається новий період розвитку Японії. Загальне невдоволення правлінням сьогунів, зокрема, підписанням нерівноправних договорів із західними країнами, викликало до життя відновлення реальної влади імператора. Цей процес дістав назву “Реставрація Мей-дзи”. У 1889 році була прийнята перша Конституція Японії, що поєднала ідеї японського імператорського ладу з принципами західноєвропейського конституціоналізму.

Особливе місце в системі соціальних регуляторів посідають норми поведінки — “гирі”. Вони діють тільки між особами, які вступають у постійні міжособистісні відносини і мають за мету їх збереження і зміцнення. Так, постійні ділові партнери обмінюються на свята знаками уваги — поздоровленнями або подарунками. У разі встановлення подібних стосунків сторони можуть розраховувати на взаємні поступки в ділових відносинах, які найчастіше навіть не згадуються в договорі. Однак для людей, з якими японці не мають повсякденного спілкування, вони не роблять нічого зайвого, крім обумовленого в договорі. “Гирі” діють тільки в колі конкретних осіб і груп, а не між незнайомцями чи в рамках усього суспільства.

Результатом негативного ставлення до права є також небажання японців вирішувати свої правові суперечки в судах: усі суперечки між членами родини, як і колись, вирішуються в основному на підставі звичаїв і без судового втручання.

Нормативні матеріали та література:

1. Анисимцев Н. В. Конституционные проблемы современной Японии /У Право и политика. - 2001. - 2. - С. 62-71.
2. Иода И. Сравнительное правоведение в Японии: прошлое и настоящее // Очерки сравнительного правоведения. - М., 1981.
3. Инако Цунэо. Современное право Японии. - М., 1981.
4. Иностранное конституционное право. // Под редакцией проф. В. В. Маклакова. - Мл Юристы 1996.
5. Конституционное (государственное) право зарубежных государств: Учебник: В 4-х т. Т. 4. / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М., 2001.
6. Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов // Под общ. Ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. - Мл Изд-во НОРМА-ИНФА, 2000.
7. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть.- М.: Зерцало, 2001.
8. Решетников Р. М. Правовые системы стран мира 11 Справочник. - Мл Юрид. лит., 1993.
9. Раймон Леже. Великие правовые системы современности – Ассоциация друзей французской правовой культуры им. Акри Капитана (российская секция), 2010.
10. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник Юрид. лит. - 1993 // Под ред. В. А. Туманова. - М., 2000.
11. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.-Київ: Центр навчальної літератури, 2005 р.

Тема 12. Китайське право

Лекція (2 год.)

Етапи розвитку китайського права. Конфуціанство. Переваження ритів та гірив. Еволюція китайського комунізму. Китайська концепція міжнародного права.

Семінар (1 год.)

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

1. Етапи розвитку китайського права.
2. Конфуціанство. Переваження ритів.
3. Еволюція китайського комунізму.
4. Китайська концепція міжнародного права.

I. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ПИТАНЬ ТЕМИ

Специфічною ознакою даної правової сім'ї є насторожене сприйняття права в якості соціального інструменту регулювання суспільних відносин. Згідно з далекосхідною традицією, суспільні відносини є частиною природного порядку. Вестернізація китайського права не вплинула на субсидіарний характер позитивного права.

У результаті реформ у Китаї склалася система законодавства, що поєднувала в собі як принципи соціалістичного права, так і деякі засади права -германської правової родини, насамперед у сфері економіки. Основними джерелами права в КНР є законодавчі акти: Конституція, закони, постанови Постійного комітету Всекитайських зборів народних представників (ВЗНП), постанови й розпорядження Державної ради, підзаконні акти інших органів державної влади і управління.

Разом з наявністю розвиненого законодавства не означає, що воно використовується в повсякденному житті громадян Китаю. Сформовані за століття погляди на право викликають ігнорування багатьох норм законодавства. Право по конфлікту, як і раніше, частіше звертаються не в суди, а до посередників, які для його вирішення застосовують традиційну техніку досягнення компромісу. Очевидно, необхідно ще не одне десятиліття, щоб змінити правосвідомість більшості громадян. У Китаї, як і раніше, продовжується боротьба ідей конфуціанства й легізму.

Нормативні матеріали та література:

1. Имамов Э. З. К характеристике правосознания и права Китайской Народной Республики // Советское государство и право,- 1988. - № 4.
2. Иностранное конституционное право. // Под редакцией проф. В. В. Маклакова. - Мл Юристы 1996.
3. Конституционное (государственное) право зарубежных государств: Учебник: В 4-х т. Т. 4. / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - 2001.
4. Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов // Под общ. Ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. -Мл Изд-во НОРМА-ИНФА,2000.
5. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть.- М.: Зерцало, 2001.

6. Решетников Р. М. Правовые системы стран мира 11 Справочник. - Мл Юрид. лит., 1993.
7. Раймон Леже. Великие правовые системы современности – Ассоциация друзей французской правовой культуры им. Акри Капитана (российская секция), 2010.
8. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник Юрид. лит. - 1993 // Под ред. В. А. Туманова. - М., 2000. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.- Київ: Центр навчальної літератури, 2005 р.
9. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение . – Учебник. – Киев: Видавничий Дім « Ім. Юрії», 2008 р.

Питання (тести) для самостійної роботи студентів:

1. Вестернізація японського права здійснювалась шляхом запозичення нормативів:

- а) швейцарського права
- б) французького права
- в) німецького права
- г) англійського права
- д) американського права.

2. Керуваннями з права, написаними брахманами були:

- а) артхашастри
- б) дхармашастри
- в) манусмріті
- г) нібандхи
- д) нарада
- е) мусульманська доктрина

3. Для характеристики держави використовуються поняття:

- а) адат
- б) аллах
- в) імам
- г) халіфат

д) шаріат

4. Дуалізм приватного права означає виділення:

а) сімейного права

б) цивільного права

в) публічного права

г) торгового права

д) комерційного права

5. Чим принципово відрізняється право справедливості від загального права:

а) використанням прецедента

б) відношенням до статутного права

в) історією становлення прецедента

г) процедурою розгляду справ

д) формою рішення

6. У системі приватного права США визначаючими є:

а) майнове право

б) торгове право

в) право спадковості

г) договірне право

д) контрактне право

7. Єдиний торговий кодекс США:

а) розроблений інститутом Американського права

б) розроблений адміністрацією президента США

в) розроблений конгресом США

г) розроблений Верховним судом США

д) розроблений законодавцями штата □ право по

8. Прецедент у загальному праві включає:

а) ratio decidendi

б) obiter dictum

в) stare decisis

г) метод □ право

д) метод Гудрахта.

9. Англійське правосуддя ділиться на:

а) апеляційне

б) касаційне

в) високе

г) середнє

д) низьке

10. Найважливіші аспекти правової системи, що виділяються компаративістами:

а) матеріальний аспект

б) організаційний аспект

в) процедурний аспект

г) нормативний аспект

д) ідеологічний аспект

Питання для підготовки до заліку

«Порівняльне правознавство»

1. Формування ідей порівняльного правознавства.
2. Ціль та завдання порівняльного правознавства .
3. Функції порівняльного правознавства.
4. Поняття порівняльного правознавства.
5. Предмет порівняльного правознавства.
6. Об'єкти порівняльного правознавства.
7. Основні напрямки дослідження порівняльного правознавства.
8. Місце порівняльного правознавства у системі юридичних наук.
9. Структура порівняльного правознавства.
10. Понятійний апарат порівняльного правознавства.
11. Поняття та компоненти правової системи.
12. Методологічний інструментарій порівняльного правознавства.
13. Міжнародні центри порівняльного права.

14. Багатоманітність та різноманітність правових систем.
15. Зближення національних правових систем.
16. Критерії класифікації основних правових систем.
17. Огляд класифікації основних правових систем.
18. Історичні умови формування романо-германської правової сім'ї.
19. Загальне право університетів та його значення для романо-германського права.
20. Рецепція римського права та його значення для романо-германського права.
21. Загальна характеристика романо-германської правової сім'ї.
22. Структура романо-германського права.
23. Джерела романо-германського права.
24. Специфічні інститути романо-германської правової сім'ї.
25. Прецедент у сім'ї загального права.
26. Статути у англійському загальному праві.
27. Специфічні інститути англійського загального права.
28. Британський конституціоналізм.
29. Структура $\square$ раво понятт загального права.
30. Судова система Англії.
31. Звичай як джерело англійського загального права.
32. Особливості правової системи США.
33. Загальна характеристика правової системи США.
34. Джерела права США.
35. Структура права США.
36. Ідеологізовані правові системи.
37. Особливості формування скандинавського права.
38. Правове співробітництво скандинавських країн.
39. Загальна характеристика латиноамериканських правових систем.
40. Загальна характеристика скандинавського права.
41. Філософські основи китайського $\square$ раво поняття.
42. Далекосхідне право.
43. Розвиток китайського права у сучасний період.

44. Історія становлення японського права.
45. Загальна характеристика правової системи Японії.
46. Структура японського права.
47. Структура звичаєвого права.
48. Розвиток звичаєвого права у колоніальний період.
49. Розвиток звичаєвого права у сучасний період.
50. Суд у сім'ї звичаєвого права.
51. Джерела звичаєвого права.
52. Загальна характеристика звичаєвого права.
53. Розвиток індуського права у сучасний період.
54. Відмінні риси індуського права.
55. Індуське право в колоніальний період.
56. Структура індуського права.
57. Джерела індуського права.
58. Релігійно-філософські основи індуського права.
59. Історичні умови формування мусульманської системи права.
60. Особливості мусульманського права.
61. Джерела мусульманського права.
62. Розвиток мусульманського права у сучасний період.
63. Структура мусульманського права.
64. Мусульманська концепція держави.
65. Федеральне законодавство США та законодавство штатів.
66. Наукові дослідження Інституту американського права у визначенні
67. правової політики США.
68. Публічне право та приватне право.
69. Загальне право та право справедливості.
70. Значення доктрини у різних правових сім'ях.
71. Поняття норми права у різних правових системах.
72. Міжнародне право та національні правові системи.
73. Єдиний торговий кодекс США та його дія.

74. Суд у японському праві.
75. Звичай та звичаєве право.
76. Звичаєве право суверенних африканських держав.
77. Теоретична та історична основа класифікації правових систем
78. на пострадянському просторі.
79. Формування та місце правової системи України на правовій карті світу.
80. Перспективи розвитку правової системи України.
81. Межі запозичення досягнень інших правових систем.
82. Правова аккультурація та його значення для правової системи України.
83. Зв'язок порівняльного правознавства з розвитком юридичного життя в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальные проблемы современной зарубежной науки. - М, 1991.
2. Алексеев С. С. Общая теория права. - М., 1993.
3. Алексеев С. С. Право на пороге третьего тысячелетия: Некоторые тенденции мирового правового развития - надежда и драма современной эпохи. - М., 2000.
4. Анисимцев Н. В. Конституционные проблемы современной Японии /У Право и политика. - 2001. - 2. - С. 62-71.
5. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // В кн. Очерки сравнительного права. – М.: Прогресс, 1981. -С. 36-86.
6. Бабкин О. В. Неконсервативные политические теории запада. - М., 1992.
7. Баунер Дж. Религии мира. - Лондон - Нью-Йорк - Сидней -Москва, 1997.
8. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США. - К.: Україна, 1999.
9. Боботов С. В., Жигачев И. Ю. Введение в правовую систему США. - М, 1997.
10. Богдановская И. Ю. Судейское право и его современная роль // Право и демократия: Межвузовский сборник научных трудов. -М., 1995. Вып. 7.
11. Введение в шведское право. - М.. 1986.

12. Всероссийская научная конференция «Сравнительное правоведение в России: пути развития» // Государство и право. - 2001. - № 4. - С. 121-123.
13. Горохов С. Индуизм, общество, государство // Азия и Африка. - 1999. - № 12(509)-С. 13-19.
14. Давид Р., Жоффре - Спинози К. Основные правовые системы современности. – М.: Межд. отн.. 1998.
15. Дж. Неру. Открытие Индии. — М., 1955.
16. Жданов Н. В. Исламская концепция миропорядок. - М., 1991.
17. Имамов Э. З. К характеристике правосознания и права Китайской Народной Республики // Советское государство и право,- 1988. - № 4.
18. Инако Цунэо. Современное право Японии. - М., 1981.
19. Иностранное конституционное право / Под редакцией проф. В. В. Маклакова. – М. Юристы 1996.
20. Иода И. Сравнительное правоведение в Японии: прошлое и настоящее // Очерки сравнительного правоведения. - М., 1981.
21. Кнапп В. Крупные системы права в современном мире // В кн. Сравнительное правоведение. - М.: Прогресс. - 1978.
22. Конституционное (государственное) право зарубежных государств: Учебник: В 4-х т. Т. 4. // Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М., 2001.
23. Конституционное право зарубежных стран: Учебник для вузов / Под общ. Ред. М. В. Баглая. Ю. И. Лейба Л. М. Энтина, -Мл Изд-во НОРМА-ИНФА, 2000.
24. Копейчикова В.В. // Загальна теорія держави і права - К.: Юрпжом, 1997. - С. 244-253.
25. Кросс Р. Прецедент в английском праве. - М.: Юрид, лит., 1985.
26. Крашенинникова Н. А. Индусское право. История и современность. - М., 1982.
27. Кудрявцев М. К. Кастовая система в Индии. - М., 1992.
28. Лафитский В. И. Основы конституционного строя США. -М., 1998.
29. Лубський В. Борис В. Д. Мусульманське право: навчальний посібник. - К.: Вибор, 1997.

30. Луцький І.М. Справедливість як філософсько –правова засада українського державотворення. -Монографія. - Івано-Франківськ, 2004 р.
31. Максимов А. А. Прецедент как один из источников английского права // Государство и право. - 1995. - № 2. - С, 97-102
32. Малько А. В., Саломатин А. Ю. Сравнительное правоведение: учебно-методический комплекс. М., 2008.
33. Марченко М. Н. Сравнительное правоведение. Общая часть. - Мл Зерцало, 2001.
34. Марченко М. Н. Вторичные источники романо-германского права; прецедент, доктрина // Вестник МГУ. Серия Право. -2000. - № 4. - С. 52-63.
35. Марченко М. Н. Закон в системе источников романо-германского права // Вестник МГУ. Серия 11. Право. - 2000. - № 3. - С. 33-43.
36. Марченко М. Н. Источники романо-германского права: понятие, виды, классификация // Вестник МГУ. Серия 11. Право. -2000. - № 2. - С. 14-28.
37. Марченко М. Н. Отличительные особенности романо-германского права // Вестник МГУ. Серия 11. Право. - 2000. - № 1. -С. 26-29.
38. Муромцев Г. И. О некоторых особенностях традиционного права в развивающихся странах Азии и Африки // Советское государство и право. - 1989. -Мб. -С. 95-102.
39. Мухаммад аз - Зухейли. Права человека в исламе. Сравнительное исследование Всеобщей и Исламской деклараций прав человека. - Дамаск-Бейрут, 1997. (на араб. яз.).
40. Нерсесянц В. С. Сравнительное правоведение в системе юриспруденции ЛГосударство и право. - 2001. - № 6. - С. 5-15.
41. Осакве К. Сравнительное правоведение в схемах: Общая и особенная части: Учеб.-практ. пособие. - М., 2000.
42. Осакве К. Типология современного российского права на фоне правовой карты мира// Государство и право. 2001. - № 4. -С. 2-22.
43. Очерки сравнительного права. - М. 1981.

44. Политические и правовые учения. История и современность. - М., 1988.
45. Проблемы сравнительного правоведения. - М.. 1991.
46. Решетников Р. М. Правовые системы стран мира // Справочник. – М. Юрид. лит., 1993.
47. Раймон Леже. Великие правовые системы современности – Ассоциация друзей французской правовой культуры им. Акри Капитана (российская секция), 2010.
48. Романов А. К. Правовая система Англии: Учеб. пособие. -Мл Дело. -2000.
49. Садагдар М. И. Основы мусульманского права. - М., 1968.
50. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности): Учебник // Под ред. В. А. Туманова. - М., 2000.
51. Саидов А. Х. Введение в сравнительное правоведение. -Ташкент, 1988.
52. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. – Загальна частина.-Київ: Центр навчальної літератури, 2005.
53. Скакун О.Ф. Общее сравнительное правоведение . – Учебник. – Киев: Видавничий Дім « Ім. Юрії», 2008.
54. Супатаев М. А. Право в странах Восточной Африки. - М., 1984.
55. Супатаев М. А. Право современной Африки. - М., 1988.
56. Сухарев А. Я. Правовые системы стран мира // Энциклопедический справочник. - М: Норма, 2000.
57. Сюкияйнен Л. Р. Мусульманское право. Вопросы теории и практики // Отв. ред. Туманов В. А. - Мл Наука, 1986.
58. Тихомиров Ю. А. Курс сравнительного правоведения. - Мл Норма. 1996.
59. Фридмен Л. Введение в американское право. - М.: Прогресс. 1993.
60. Хашматула Бехруз. Введение в сравнительное правоведение.- Учебное пособие.-Одесса: Юридична література, 2002.
61. Харитонов О. І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи.-Посібник. – Харків: ПОВ «Одісей», 2002.
62. Шестаков Л. Н. Ислам и права человека // Вестник МГУ. Серия 11. Право. - 1997. - № 5. - С. 60-74.

63. Цвайгерт К. Кётц Х. Введение в сравнительное правоведение. В сфере частного права. - Т. 1. - Основы. - Мл Межд. отн, 1995.